

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Балана Михайла Анатолієвича
«Мотиваційна сфера майбутніх трудових мігрантів під час війни як
психологічний ресурс»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність тематики дослідження. Сучасна архітектура безпеки зазнає трансформацій через конфлікти високої інтенсивності, зокрема повномасштабну війну в Україні. Вивчення психології міграції в цих умовах виходить за межі гуманітарного дискурсу, набуваючи статусу стратегічного аналізу людського капіталу. Успішність міграції детермінується не лише зовнішньою соціальною інфраструктурою, а й глибинними психологічними ресурсами, що забезпечують перехід від стратегії виживання до стратегії розвитку. Психологічні ресурси забезпечують функціональний потенціал особистості для успішної інтеграції в нове середовище. Дослідження ресурсної сфери дозволяє глибше зрозуміти механізми ефективної діяльності в умовах міграції. В умовах війни мотиваційна сфера може розглядатись як динамічний ресурс, що сприяє ефективній діяльності, підвищує рівень адаптації до нових соціокультурних умов та підтримує психологічну стійкість.

Таким чином, дослідження мотивації, як ключового чинника, що зумовлює прийняття рішення про міграцію та дозволяє класифікувати мігрантів на різні категорії (економічні, вимушені тощо), набуває особливої значущості. В свою чергу, розуміння мотивів особистості, її прагнень дозволяє кадровим агентствам та роботодавцям точніше оцінювати пріоритети трудових мігрантів.

Ознайомлення з текстом дисертації Балана М.А. дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота справляє позитивне враження завдяки цілісному підходу до вивчення мотиваційної сфери майбутніх трудових мігрантів як психологічного ресурсу в часи війни.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Дисертація складається зі

вступу, трьох розділів, висновків до розділів, списку використаних джерел та додатків.

У вступі надано обґрунтування актуальності дисертаційного дослідження. Вказано, що дисертація є складовою частиною науково-дослідної теми кафедри загальної психології і психологічного консультування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Психологічні ресурси особистості в умовах викликів сьогодення» (номер державної реєстрації - 0123U102605); затвердженої Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (протокол № 7 від 27 лютого 2024 року). Визначена мета і завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічна основа та методи дослідження, представлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів. Наведено результати апробації роботи, вказано особистий внесок здобувача, відомості про наявні публікації, структуру і обсяг роботи. Вичерпне та структуроване представлення ключових параметрів дослідження у вступі підтверджує ґрунтовність наукового підходу та логічну цілісність методологічного фундаменту праці.

Перший розділ присвячено аналізу та узагальненню літературних даних за темою дисертації, здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз феномену міграції та становлення наукових поглядів на мотиваційно-ресурсну сферу особистості. Автор розглядає міграцію як складний соціальний процес, інтегрований у глобальні трансформації, та аналізує дві основні парадигми: функціоналістську (міграція як раціональний вибір для максимізації вигоди) та історико-структурну (міграція як наслідок структурних нерівностей). Простежено еволюцію теорій мотивації від ранніх біологічно-інстинктивних підходів до сучасних соціально-когнітивних моделей, де мотивація виступає динамічною силою, що спрямовує поведінку залежно від внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Центральне місце займає концепт резильєнтності, яку визначено як сукупність особистісних і соціальних ресурсів для успішної адаптації та відновлення після негараздів. Проаналізовано сучасні моделі психоресурсного потенціалу (PERMA, BASIC Ph, SOC, салютогенезу, теорія психологічного благополуччя). Теоретично обґрунтовано,

що мотивація та психологічні ресурси утворюють єдину систему, яка забезпечує функціональний потенціал людини в умовах міграційних викликів.

В другому розділі обґрунтовано три етапи емпіричного дослідження (підготовчий, діагностичний та аналітико-інтерпретаційний) та описано комплекс психодіагностичних методик і методів математичної статистики. Варто відзначити ґрунтовний підхід дисертанта до розробки дизайну дослідження.

В третьому розділі представлено результати порівняльного емпіричного аналізу мотиваційно-ресурсної сфери майбутніх мігрантів та резидентів в умовах війни. Виявлено якісні розбіжності в ієрархії мотивів: мігранти орієнтовані на зовнішню визначеність та фізичні умови, тоді як резиденти — на внутрішній зміст праці та самовдосконалення. За допомогою факторного аналізу обґрунтовано трифакторні моделі, що інтегрують психологічні ресурси (резильєнтність, оптимізм, самоорганізацію) та мотиваційні чинники в єдину систему. Автором встановлено ключові детермінанти адаптивності й часової перспективи за допомогою регресійного аналізу, що дозволило описати специфіку ресурсної підтримки особистості у кризових умовах.

Наукова новизна одержаних результатів. В роботі М.А. Балана на основі комплексного підходу розглянуто мотивацію як ресурс в умовах війни та вивчено її взаємозв'язок з іншими психологічними характеристиками досліджуваних. Встановлено взаємозв'язок мотиваційних факторів і ресурсів у майбутніх трудових мігрантів та резидентів в умовах воєнного стану. Обґрунтовано 3-х факторні моделі ресурсно-мотиваційної сфери для обох груп досліджуваних. Створено двофакторну модель мотиваційного профілю майбутніх мігрантів та відповідні моделі їхніх психологічних ресурсів. Виявлено існування єдиної взаємопов'язаної системи мотиваційних факторів та психологічних ресурсів особистості. Визначено наявність розбалансованого і фрагментованого мотиваційного профілю у резидентів, що залишаються в Україні. Розкрито сутність поляризованої мотиваційної структури у майбутніх мігрантів та спектр їхніх очікувань від орієнтації на соціальну взаємодію до суто інструментальних цілей. Вивчено якісні розбіжності у мотиваційних профілях мігрантів та

резидентів, зумовлені їхнім життєвим контекстом. Уточнено роль резильєнтності особистості в її соціально-професійній адаптації.

Практичне значення результатів. Результати дослідження інтегровано у викладання нормативних навчальних дисциплін: «Загальна психологія» та «Психологія здоров'я», а також вибіркового курсу: «Психологія травми» та «Психологічні ресурси особистості». Матеріали впроваджено в науково-дослідну та практичну діяльність факультету психології і соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова. Отримані результати можуть бути використані у роботі психологів, соціальних працівників і волонтерів з метою персоналізації програм підтримки та адаптації трудових мігрантів, їхнього навчання та психо-соціального супроводу. Систематизовані дані про мотиваційні особливості мігрантів та резидентів в умовах війни можуть бути використані для коригування кадрових та соціальних політик. Також, результати створюють підґрунтя для проведення порівняльних досліджень мотивації в різних країнах та культурах.

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження. Висновки, які робить дисертант, чітко сформульовані та переконливі. Вони синтезують всі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети.

У 6 публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з яких з яких 5 - статті у наукових фахових виданнях із психології, 1 публікація у збірнику матеріалів науково-практичної конференції.

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану дисертаційну роботу Балана М.А., вважаємо за доцільне висловити деякі побажання:

1. Тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною, а питання, які розкриваються, потребують окремого додаткового дослідження. На нашу думку, потребує додаткового пояснення позиція автора щодо наступного питання. Група «майбутніх трудових мігрантів» формувалася з осіб, які звернулися до кадрового агентства. Чи можна екстраполювати отримані дані на тих майбутніх трудових мігрантів, які не звертались до кадрових агенств та планують свою міграцію іншими шляхами (через соціальні мережі, родинні зв'язки або

самостійний пошук).

2. На наш погляд доречно в майбутньому провести додатковий аналіз статевих відмінностей у мотиваційній сфері майбутніх трудових мігрантів через те, що участь у дослідженні брали переважно жінки (майже 80%). Нажаль, це відображає специфіку воєнного стану та створює обмеження для дослідження, оскільки мотиваційні профілі та ресурсна сфера чоловіків можуть мати суттєві відмінності.

3. В дисертаційній роботі іноді зустрічаються стилістичні неузгодженості та технічні помилки.

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертаційна робота Балана Михайла Анатолієвича «Мотиваційна сфера майбутніх трудових мігрантів під час війни як психологічний ресурс» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор, Балан Михайло Анатолієвич, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

кандидат психологічних наук доцент,
доцент кафедри загальної психології і
психологічного консультування
Одеського національного університету
імені І.І.Мечникова

Світлана ЧАЧКО

*Михайло Анатолієвич, доктор
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія*